

L' EXCURSIONISTA

BOLLETÍ MENSUAL

DE LA

ASSOCIACIÓ CATALANISTA D' EXCURSIONS CIENTÍFICAS

FUNDADA EN 26 DE NOVEMBRE DE 1876

ANY VII.

BARCELONA 31 DE MARS DE 1884

NÚM. 65.

CONDICIONS DE LA PUBLICACIÓ

GRATIS PERA 'LS ASSOCIATS.—Pera 'ls no socis: 1'50 pessetas al any.—Número sol 25 cént. se suscriu en lo LOCAL DE LA ASSOCIACIÓ, PARADÍS, 10, SEGON, ahont deuen dirigir-se tota las comunicacions y en las llibrerias de Verdaguer, Parera, y Felip.

ASSOCIACIÓ CATALANISTA D' EXCURSIONS CIENTÍFICAS.

Inseguint la Junta Directiva son propòsit de cooperar á tot lo que puga esser beneficiós pera la Associació y contribuir ensemps al foment de las excursions, acordá acceptar la proposició que per varis socis li fou endressada, referent al establiment d' una cátedra de dibuix en lo local de la Societat. En conformitat á dit acort, deu manifestar que á primer d' Abril vinent s' obrirá un curs de dibuix que durará tres mesos quedant confiada sa direcció y ensenyansa al distingit professor y consoci D. Alexandre de Riquer, qui s' ha prestat á desempenyarla gratuïtament. Deu advertir també, que estant dita classe destinada exclusivament als associats, sols aquestos 'podrán inscriurers en la matrícula que al efecte queda ja oberta en la Secretaría, reservantse la Directiva la facultat de limitar lo nombre d' inscrits d' una manera compatible ab las exigencias del local y bons resultats de las lliçons. En la Secretaría se facilitarán las Bases aprobadas pera 'l règimen de dita classe y 'ls demás datos que pugan convenir als senyors socis que dessitjin pendrehi part.—Barcelona 26 de Mars de 1884.—P. A. de la J. D.—Lo Secretari 1.er, LLUIS MARÍA SOLER.

TORN DE CONFERENCIAS.

Abril 18.—Jochs de la infantesa.—D. Joseph d' Argullol.

» 25.—L' Art románich á Catalunya.—Conferencia V.—Estudi dels monuments del sigle XI.—D. Joaquim Olivó y Formentí.

SESSIONS Y EXCURSIONS.

- Abril 9.—Sessió preparatoria de la excursió á Banyolas y Besalú. Lectura de la Memoria de la excursió á La Bisbal, Castell d'Empurdá, Canapost, Peratallada, Cruilles y Vulpellach, per D. Pelegrí Casades y Gramatxes.
- » 13 y 14.—Excursió á Banyolas y Besalú.
- » 23.—Vetllada literaria en celebració de la festa de Sant Jordi.

SOCIS ENTRATS DURANT LO MES DE MARS.

- D. Joseph Roca y Roca.
- » Rafel Briansó y Jover.
- » Joaquim M.ª Iglesias.
- » Francisco de P. Sivillá y Sallés.
- » Francesch Fullá.
- » Joaquim Vinardell.
- » Ramir Fochs.
- » Autoni Albert y Campamar.
- » Joan Torrents y Boit.
- » Rossendó de Sotés.
- » Joseph Antoni Blanco.

DELEGAT.

D. Ramon Dalmau, á Espluga de Francolí.

CONFERENCIAS

LA ARQUITECTURA NOMENADA LLATINA-BISANTINA
Y LA MEZQUITA DE CÓRDOBA.

Lo soci D. Lluís Domenech doná en la vetlla del 14 del corrent, una conferencia sobre 'l citat tema.

Comensá fent notar la impressió general de la ciutat de Córdoba ab sos carrers tortuosos y encatifats de herba, los jardins plens de flors que sobrixen per sobre las tapias, los patis ab montanyas de testos, las reixas y gelosias enramadas, y los restos árabes y romans que 's percibeixen aquí y allá en fragments, formant las cantonadas dels carrers ó los guarda-rodas, servint de montants ó de pedras de

mamposteria, y sobre tot aixó descobrintse en totes las escapadas dels punts de vista per sobre las casas y cap al mitxdia l' alt campanar de la Catedral, substitut del antich Alminar, mostrant sobre un cel limpit com un esmalt, la estàtua daurada del patró de la ciutat, rodeijada per las *aguilillas* que giravoltan á son entorn. Tal fou lo primer quadro que presentá 'l conferenciant.

Descrigué després la arribada á la Mezquita per lo carrer del *Meson del Sol*, l' anden que la segueix per l' exterior; lo mur llis ab sos contraforts enmarletats; las vuit portas decoradas ab archs de treballadas dovellas combinadas ab mahons; los ventalls de las portas cobertas de petites placas de bronzo daurat; las elegants finestretas ab sos calats; la entrada en lo gran pati dels tarongers, ab son aspecte pintoresch, son aroma de tarongina, las esbeltas palmeras, y ab columnas miliarias romanas, y los dinou archs que donan entrada á las altras tantas naus de la Mezquita.

Doná una ullada al aspecte actual del interior que destruheixen la Catedral del sigle xvi, posada al mitj del temple islamita, y las restauracions del sigle passat ab sas voltas tabicadas y la llum escampada de qualsevol manera. Indicá las dimensions colossals del edifici (179 metres per 128); las compará ab edificis de nostra ciutat; indicá la forma de las naus, de las columnas y dels archs dobles sobreposats ab sas dovellas alternadas de pedra y mahó al descobert; senyalá lo modo de resoldre lo problema de cobrir una sala tant immensa ab una serie de petites cobertas; l' enginy ab que están establertas las canals entre las cobertas de las naus; la solució elegantíssima de carregar lo mur de 1'50 metres, que las encavalladas y canals necessitan, sobre columnetas de trenta á quaranta centímetres de diámetro, per medi dels archs alts y gruixuts; y l' enriostat que produheixen los archs baixos més prims y l' aspecte original y pintoresch que donan aquets dobles archs en l' interior del temple.

Passá després á la descripció de la Mezquita tal com debia ser en son bon temps, semblantse á un bosch de columnas de marbre de cent colors, coronadas de daurats capitells de formas riquissimas y variadas, ab sos archs dobles y ab son sostre de fusta esculpida y policromada, ab la llum concentrada en lo fons de la sala sobre los riquissims mosaichs del Mirhab daurats blaus foscós, vermells, verts y puntejats de blanch y filetejats de negre. Enumerá la riquesa de marbres de las columnas, los colors del sostre (blau y vermell per los fons, dibuixos blanchs y verts filetejats de negre en las parts rellevadas), las esculturas y los mosaichs de vidre de fragments minuciosíssims del Mirhab y la cúpula d' archs entrellassats semblant á una cizellada joia. Acabá la descripció ab la que dona Al-Mackari de la rica cadira dels Califas, y de las deu mil llantias y canalobres que llumenavan la Mezquita.

Arrivant al punt principal de la conferència, senyalá la época de la anomenada arquitectura llatina-bisantina, anterior á la invasió árabe, segons Amador de los Rios. Enumerá las iglesias que d' aquella época existian á Córdoba, y llur forma de basílica segons lo meteix autor; esmentá los escrits dels bisbes del temps, condemnant lo luxo en las construccions y arts suntuarias, que suposavan ser molt comú, d' acort ab los autors árabes que, com Al Bayan, mostran la admiració dels invasors davant dels monuments d' Espanya. Mes tot aixó, en concepte del conferenciant, no indica un art diferent del romá ó de son derivat semibisanti lo románich. Negá igualment l' influencia de las basílicas hispano-romanas en l' estil de la mezquita. Al efecte, prenentho dels *Prolegomenos* de Ib Jaldun, mostrá l' origen de la forma de la mezquita en lo cercat primitiu de la de Medina, y en la llegenda del bosch de la de Cairwn, en la descripció de la de Damasco de planta similar y de decoració molt semblant també á la del Mirhab de Córdoba (taulers de márbre esculpit ab pampols daurats en lo basament, y mosaichs de vidre en la part alta, fets també per artistas bisantins); esplicá la fundació del monument musulmá sobre lo solar de la Catedral antiga cristiana dedicada probablement á Sant Vicens (segons altres á Sant Jordi ó Sant Iscle), portada á cap per lo primer califa Abderraman en l' any 785, á imitació de lo fet en la meteixa de Damasco ab lo temple de Sant Joan. A aquest fí, citá lo text del baró de Schack, en lo cual diu que 's feu á instigació dels nobles siris que s' havian refugiat ab Abderramen, l' ultim dels Omiadas destronats á Orient, que vingué á ferse independent á Espanya. La Mezquita, donchs, demostra la influencia persa per un costat, y la bisantina per l' altre, que informavan l' art de Damasco. Citá també la relació d' aquest árabe espanyol primitiu ab lo de las mezquitas del Cairo.

Feu notar lo carácter triunfal que s' havia volgut donar al monument, citant los autors árabes que indican que los vensuts se veyan obligats á portar fragments de los monuments de son país á la Mezquita. Digué que era natural que aquets fragments no serian probablement pedrots qualsevols, sino membres ornamentals de las midas convenientes á poca diferencia, y que aixis se veyá tal disparitat de midas y formas en columnas y capitells del monument. Feu notar que lo Sr. Amador de los Rios pretenia que casi tots los capitells y materials procedian de Córdoba meteixa, y que aixis los havia presentat denominantlos á tots llatins-bisantins en una lámina dels *Monumentos arquitectónicos de España*, publicació oficial del Estat. Contra aquesta asseveració s' alsa lo testimoni dels escriptors árabes, que segons lo Sr. Contreras diuen que 's portaren capitells de Bizanci y d' Africa, y los de Edrisi, lo bisbe Rodrigo de Toledo y Al Mackar que diuen terminantment

que hi portaren materials de Tortosa, de Santiago de Galícia, de Narbona, etc., etc. La disparitat dels capitells, dels quals mostraré lo conferenciant una colecció de fotografías directas, indican també estils y épocas excessivament distintas, y de cap manera se poden creure fills d' una sola civilització per son gust tosch é ignorant en los uns, y esmeradament refinat en altres; vigorós unas voltas, y amollit altres.

Las formas dels capitells de la antiga Mezquita d' Abderraman las classificá de la següent manera: de forma grega de campana y de galbo sumament fí, dos; una copia d' aquestos feta en estil románich; de forma jónica ab las volutas rompudas, un; romans compostos, vuit; corintis de fullas angulosas, tres; corintis de fullas rodonejadas y de formas varias si bé molt amollidas, setanta set; corintis finament tallats de forma valenta y accentuada, vintidos; y de forma francament románica ó bisantina sense cap barreja que no 'ns siga coneguda, vint y tres. De totas aquestas classes ensenyá mostrás fotogríficas fetas treure per lo meteix conferenciant, mostrás que acusan las formas, gust y treball del grech, del romá (més ó menys degenerat) y del románich, perfectament definitos. Per últim, mostraré duas fotografías curiosíssimas, una d' un capitell imitació del corinti-romá que sembla per la delicadesa y figura de son treball del renaixement més acabat: té una sola fila de fullas d' acanto y 'ls caulícols están substituhits per fullas y rosetas finíssimas en los ánguls y per rínxols no menos fins en lo centre. Lo particular es, que la altre fotografia mostra un capitell de tosquíssima forma, imitació perfectament senyalada del anterior, y precisament aquest capitell de márbre, vermellot, panxut, sense cap mena d' art ni trassa, es l' únich que porta lo símbol de la creu, picat, per befa probablement, y está colocat ab altres semblants precisament en la entrada principal de la antiga Mezquita com per escarni y trofeu del temple cristiá al qual perteneixerían. Los capitells de tal forma son escassos, y 'ls únichs de tan variada colecció que donan probas d' haver sigut fets per los visigots y d' haver pertenescut á una iglesia, y, com se veu, difereixen completament dels anteriors y no senyalan una época d' art desenrotllada ni molt menys. Acabá l' examen d' aquets capitells comparant llur ornamentació ab la de las coronas votivas del célebre tresor de Guarrazar, y ab lo d' alguns fragments ab símbols cristians existents en lo museu de Córdoba, dels que presentá també també fotografías; deduhint que las coronas tenen un caràcter oriental que desdiu per complert de la ornamentació de casi tots los capitells, y que 'ls fragments del museu tenen, en cambi, un caràcter d' ornamentació perfectament idéntich al de la portada del temple románich de Sant Pau de nostra ciutat y á sos congéneres monuments.

De tota la conferencia deduhí las següents conclusions: que la

Mezquita de Córdoba es lo monument d' Espanya més important pera la historia del art árabe y del románich antich; que 'ls árabes portaren á nostre pais un sistema de construcció y de decoració avan-sadíssim propi d' élls, sense cap influencia del pais y d' origen persa-bisanti; que l' art románich estava ja molt avan-sat en lo sigle VIII, época de la fundació de la Mezquita, y, per últim, que no creu ne-cessaria una denominació diferent de la del románich y de la del romá decadent, pera designar á la arquitectura propia dels visi-gots que no han deixat més plantas que las romanas ó románicas, ni més construcció ni altre decoració que la d' aquestas duas ar-quitecturas, y que si alguna tendencia nova haguessen pogut pre-sentar, no arrivá á desenrotllarse. Y acabá lamentantse profunda-ment de que una publicació tan séria com *Los monumentos archi-tectónicos de España*, hagi acullit y classificat com d' una meteixa época los capitells de la Mezquita tan absolutament diferents de carácter, d' ornamentació y de treball, que l' últim alumno d' una escola d' arquitectura sabria avuy distingir y encara classificar en sas verdaderas épocas artísticas.

Lo Sr. Domenech fou calurosament aplaudit y felicitat al ter-minar tan important conferencia.

EXCURSIONS

(*Extracte*)

LAS GUILLERIAS (oficial) 23, 24 y 25 de Mars de 1884.

Assistència dels senyors Gich, Faura, Massó, Auléstia, Coll y Gasch, Farnés, y Vial.

Partíren de Barcelona lo dia 23 ab lo primer tren de la línea de Fransa (interior) baixant á Hostalrich desde ahont, en cotxe, se dirigiren á Arbucias, per la carretera que seguint paralela á la riera d' aquest nom, travessa paisatges magnífichs.

A Arbucias s' hi detinguéren fins á las duas de la tarde, hora en que, acompanyats de D. Joseph Pagés parent del Sr. Farnés, qui s' oferí amablement á acompanyarlos, se dirigiren á Sant Hilari passant per lo camí de S. Pere Desplá. Segueix aquest camí, y á gran altura, lo marge esquerra de la riera d' Arbucias, per entre bosch de tall y castanyers. La iglesia de S. Pere es románica, de petitas dimensions, ab un sol ábside y de ben conservat aparell. Desde aquí, tirant pel Plá de las Arenas, baixáren á trobar la car-retera de Vich á S. Hilari, per la qual continuáren fins á aquest últim poble. Los cridá la atenció lo deplorable estat de la tal *car-retera*, dintre 'l territori de la provincia de Girona, puix que no té engravat ni cosa que se li assemblí.

En Sant Hilari s'apostaren en la fonda d' En Roig, y durant la vetllada tinguéren lo gust de veure al soci delegat, Sr. Poudevida, y á altres atents companys seus de la població, los qui 'ls facilitáren los datos possibles pera l' excursió de l' endemá.

Lo dia 24, á dos quarts de set, emprenguéren lo camí de la riera d' Osor que passa pel fons de las Guillerías entre altas montanyas y desplegant una vegetació verament encisadora. Passáren per l' establiment del aygua, y seguíren riera avall fins á emprendre una fatigosa pujada pera guanyar lo coll de Carós. Desde las alturas de Porta-barrada gosáren de la vista de la vall del Ter, sobre la qual s' aixecan á tramontana las espadats singles del Far. Desde 'l cim baixáren al Santuari del Coll á mitja vessant. Es aquest un edifici que havia pertenescut al monastir de Sta. María d' Amer. Conta algunas dependencias d' aspecte del sigle passat que rodejan una iglesia románica bastant interessant. Té una fatxada terminada per un campanar en espadanya, y l' interior, d' una sola nau de robusta volta de canó, es notable, com son exterior, per la perfecció de sa construcció, tota de pedra.

Desde 'l Coll després d' haverse despedit del Sr. Pagés que se 'n torná á Arbucias, acabáren la baixada cap á la conca del Ter, per entre grossos castanyers, arribant á Susqueda á las duas de la tarde. A las tres de la tarde, emprenguéren altra volta la caminada riu avall cap á Amer, per un viarany que segueix sempre 'l congest del riu en direcció al Pasteral. La corrent, que s' obra pas entre singles alterosos y formant rápidas giravoltas, ja mormola en furients salts, ja s' escorra tranquil en gorchs ribetejats de verdor. Lo camí, ara toca la sorra del riu, ara s' enfila al cim dels singles; passa per la vora de Lloret-selvatge y va á sortir pel Pasteral (punt ahont la corrent s' encongeix en una canal de dos ó tres metres) á la vall d' Estoles ó d' Amer.

Eran las vuit de la vetlla quan los excursionistas arribáren á aquesta vila, trobanti al soci Sr. Castellet qu' hi havia anat desde Girona, y apostantse á can Garriga, qual bon tracte té ja conegut l' ASSOCIACIÓ y en qual establiment s' están fent considerables milloras. A l' endemá se dirigíren per las voras del Ribugent á veure la cascata de Sta. Margarida, tan bonica com poch nomenada, y de regrés á Amer prenguéren á las deu del matí la tartana que 'ls conduhí á Girona per la bona carretera d' Anglés. Desde Girona regressáren á Barcelona ab lo tren de las quatre de la tarde.

Durant la Excursió se prenguéren complerts datos estadístichs d' Arbucias, Susqueda y Amer, d' acort ab lo *Memorandum* publicat per l' ASSOCIACIÓ, quedant encarregat dels de St. Hilari lo delegat Sr. Poudevida. Lo Sr. Massó prengué 'ls datos itineraris, y tragué una fotografia de la cascata de Sta. Margarida, y 'l Sr. Au-

lèstia dibuixos del ábside y mur lateral de St. Pere Desplá y del frontis de la iglesia del Coll. Lo Sr. Farnés recullí bon aplech de llegendas y tradicions que figurarán en la memoria corresponent.

COMUNICACIONS.

S' han rebut las següents:

—Del Centre Catalanista d' Igualada, notificant sa recent constitució y oferint la mes completa reciprocitat de relacions.

—De la Direcció del *Museu Guimet* de Lyon fent avinent l' envio d' importants publicacions de aquella corporació pera la nostra Biblioteca.

—Del Institut Agrícola Catalá de Sant Isidro, adherintse á las manifestacions formuladas per la ASSOCIACIÓ referents á que 's procuri la conservació y repoblació dels boscos de Catalunya, pera contribuir á un temps á tornar á nostre Príncipat sas bellesas naturals y á fomentar la agricultura. Indica haver nombrat als senyors D. Hilarió Ruiz Amado y D. Rafel Puig y Valls, pera que, en unió d' altres dos comissionats que nombri la CATALANISTA, s' ocupin de tan interessant assumpto.

—De la Associació Catalanista de Reus comunicant sa constitució, manifestant ab entussiasmas frases son propósit de treballar en pro de la idea catalanista, y oferintse en tot y per tot á la ASSOCIACIÓ.

NOVAS.

Lo dia 4 del present mes passá á mellor vida l' ilustrat escriptor delegat de l' ASSOCIACIÓ á Caldas d' Estrach, D. Joaquim Salarich y Verdguer. Sa pérdua es altament sensible, porque á més de las excelents qualitats morals que l' adornavan, reunia las d' una perseverancia ferma, entussiasme decidit y sá criteri pera la investigació histórica y científica. Especialment los anals vigatans li serán deutors d' un aplech de treballs que 'ls ilustren d' una manera notable. Nostra ASSOCIACIÓ li havia meregut sempre predilecció especial, havent contribuít activament á sa tasca. Ell fou lo principal promovedor de las excavacions que la ASSOCIACIÓ practicá á Caldas d' Estrach, y á sos coneixements deu també aquesta vila un valió aplech de noticias sobre sas antiguetats.